

ERIARVOISUUDESTA KOHTI

ekososiaalista hyvinvointia

Kirjoittaja Esko Harni

Tuoreiden tutkimusten mukaan varallisuus- ja tuloerot ovat kasvaneet samaan aikaan kun Suomessa elää yhä enemmän ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta kärsiviä sukuja ja perheitä. Eriarvoistumiskehitys on katkaistava ottamalla huomioon ekokriisin asettamat raamit.

PÄÄMINISTERI SANNA MARIN (SDP) herätti keskustelua viime vuoden tammikuussa esittäessään, että silloisen hallituksen kaudella eriarvoisuus oli kasvanut Suomessa. **Osmo Soininvaara** kommentoi tätä blogissaan seuraavasti: ”Heillä on varmaan käytettävissään tästä jokin tilastoluku.” Myöhemmin Marin tarkensi sanomaansa Twitterissä kertomalla, että tuloerot ovat kasvaneet tilastollisesti, mutta että eriarvoisuus näkyy myös ”tilastojen takana”.

Edellä mainittu kertoo siitä, että eriarvoisuus puhututtaa, mutta sen määrittely on itsessään keskeinen poliittinen kysymys. Tuskin löytyykään poliitikkoa tai puoluetta, joka ei haluaisi vähentää yhteiskunnallista eriarvoisuutta – etenkin vaalien alla köyhät lapsiperheet ja yksinäisyydestä kärsivät vanhukset ovat monen poliittisen toimijan asialistalla. Erot syntyvät siitä, miten eriarvoisuus määritellään ja mitä keinoja sen vähentämisessä ehdotetaan käytettäväksi.

Tulkintaeroista riippumatta eriarvoisuus on kasvava ongelma myös suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämä on luettavissa useasta hiljattain ilmestyneestä tutkimuksesta, kuten *Raskas perintö* (Gaudeamus 2020), *Eriarvoisuuden tila 2020-luvun Suomessa* (Kalevi Sorsa -säätiö 2020) ja *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus* (Vastapaino 2020). Analyysit ovat herättävää lukemista.

SUOMESSA ELÄÄ MITTAUSTAVASTA riippuen noin 20000–40000 ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta kärsivää henkilöä. Heidän elämänsä ovat syntymästä lähtien varjostaneet köyhyys sekä esimerkiksi vakavat mielenterveys- ja päihdeongelmat. On oikeutettua sanoa, etteivät nämä ihmiset lähde elämään samalta viivalta muiden kanssa.

Myös varallisuuserot ovat kasvaneet Suomessa vuodesta 1987 vuoteen 2016. Ylimmän yhden prosentin varallisuus Suomessa on tänä aikana 4,5-kertaistunut, kun taas alimmassa 90 prosentissa ei ole tapahtunut kasvua. Tämä kehitys on jatkunut ja jopa hieman nopeutunut vuonna 2008 alkaneen finanssikriisin jälkeen. Voitot ovat kulkeutuneet ennen kaikkea kaikista kovatuloisimmille.

Eriarvoisuus näkyy myös mitä moninaisimmilla tavoilla: se on esimerkiksi sukupuoleen, painoon, ihonväriin, koulutukseen, terveyteen ja poliittiseen osallistumiseen liittyvää syrjintää ja huono-osaisuutta. Siksi eriarvoisuuden mittaaminen ainoastaan tulo- ja varallisuuseroilla ei ole riittävä.

Eriarvoisuutta onkin syytä lähestyä ennen kaikkea ihmisten välisinä suhteina ja etäisyyksinä, joissa erilaiset huono-osaisuuden ja syrjinnän muodot myös kietoutuvat toisiinsa. Siksi kyseessä on viheliäs yhteiskunnallinen ongelma, jonka ratkaisemiseksi ei ole olemassa yksiselitteisiä vastauksia.

Poliittinen osallistuminen on tästä kuvaava esimerkki: mitä paremmassa asemassa henkilö on, sitä todennäköisemmin hän osallistuu edustukselliseen demokratiaan äänestämällä tai asettumalla ehdolle vaaleissa. Kyse ei kuitenkaan ole vain yksittäisistä äänistä, sillä huipputuloisilla on

**RIKKAIDEN
INTRESSIT
TULEVAT
PÄÄTÖKSEN-
TEOSSA
HUOMIOIDUIKSI
VOIMAKKAAM-
MIN KUIN
KÖYHIEN, EIKÄ
TÄTÄ VOI PITÄÄ
OIKEUDEN-
MUKAISENA.**

havaittu olevan Suomessa ryhmänsä kokoon nähden paljon vaikutusvaltaa. Rikkaiden intressit tulevat päätöksenteossa huomioiduiksi voimakkaammin kuin köyhien, eikä tätä voi pitää oikeudenmukaisena, saati demokraattiseen yhteiskuntaan sopivana ilmiönä.

Edellä kuvattu kertoo siitä, että ”rahalla saa ja hevosella pääsee”, mutta myös siitä, kuinka erilaiset huono-osaisuuden muodot ketjuuntuvat yhteiskunnassa toisiinsa. Suomeen on muodostumassa eräänlainen itseään vahvistava eliittikehä, jossa taloudellinen, sosiaalinen ja poliittinen valta kietoutuvat toisiinsa.

Päivänpolitiikan kannalta mielenkiintoista on, kuka kaikkein huono-osaisimpien ryhmää Suomessa edustaa. Tutkijoiden mukaan Suomessa pienituloisuus on edelleen selvästi yhteydessä korkeampaan Vasemmistoliiton kan-

natukseen ja matalampaan Kokoomuksen kannatukseen. SDP:n kannatukseen pienituloisuudella ei ole puolestaan havaittu olevan selvää yhteyttä.

Yleisen taloudellisen tilanteen huononeminen ja populismin nousu liittyvät toisiinsa myös Suomessa. Perussuomalaisten kannatuksessa ei kuitenkaan ole tutkijoiden mukaan kyse vain heikompiosaisten äänistä, vaan kannattajakuntaa löytyy myös kurjistuvasta keskiluokasta, joka näyttää kärsivän eräänlaisesta ”status-ahdistuksesta”. Kyse on siis hyvinvointisovinismista: kun Perussuomalaiset eivät voi kohdistaa kritiikkiään enää ainoastaan tiettyihin etnisiin ryhmiin, ovat he alkaneet olla huolissaan hyvinvointivaltion kantokyvystä. Siksi puolue on onnistunut puhuttelemaan myös yrittäjiä ja keskiluokkaisesta asemasta huolissaan olevia.

Yhteiskuntarauhan ja demokratian toimivuuden kannalta on elintärkeää, että kansalaiset tietävät äänestäessään, mitä he saavat ja mikä taho heitä lopulta edustaa. Siksi populististen liikkeiden ja puolueiden nousua on tarkasteltava osana kasvavaa yhteiskunnallista eriarvoisuutta.

YLISUKUPOLVINEN HUONO-OSAISUUS ON noussut vauhdilla politiikan asialistoille, ja sitä voidaan pitää yhtenä merkittävimpänä 2020-luvun sosiaali- ja terveystaloudellisena haasteena. Tätä selittää ennen kaikkea se, että viimesijaisen turvan pitkäaikaiskäyttö on yleistynyt samanaikaisesti suomalaisten elintason yleisen nousun kanssa.

Kuten tulo- ja varallisuuserojen kohdalla, myös ylisukupolisessa huono-osaisuudessa ja köyhyyydessä kyse on ääripäissä tapahtuneista muutoksista. Suomalaisten elintaso on kohonnut tasaista vauhtia ja suomalaiset olivat 2020-luvun alussa keskimäärin vauraampia kuin koskaan. Tästä huolimatta esimerkiksi toimeentulotuen pitkäaikaiskäyttö, tulottomuus ja nuorten pahoinvointi ovat lisääntyneet vauhdilla.

Mikä sitten periytyy, kun huono-osaisuuden sanotaan periytyvän? Eräs selkeimmistä yhteyksistä löytyy koulutuksen ja huono-osaisuuden väliltä: Vanhempien koulutustaso heijastuu edelleenkin heidän lastensa koulu-

tustasoon. Korkeakoulutettujen vanhempien lapset esimerkiksi hakeutuivat todennäköisemmin korkeakoulutuksen piiriin. On niin ikään kuvaa-va, että jopa 12 prosenttia nuorista aikuisista ei ole suorittanut lainkaan toisen asteen tutkintoa 24. ikävuoteen mennessä. Matala koulutus on taas yhteydessä heikkoon terveyteen, lyhyeen elinikään ja elintapoihin.

Koulutus on myös keskeinen väylä työelämään, minä takia koulutuksen periytyminen merkitsee usein myös ammattiperustaisen luokkaseman ja tulotason periytyvyyttä. Näin erilaiset huono-osaisuuden muodot kerrostuvat toisiinsa koulutuksen periytyvyyden kautta. Koska kukaan ei voi valita lapsuuden elinolosuhteitaan, on kasvanut ylisukupolvinen huono-osaisuus erityisen huolestuttava ilmiö suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa on katsottu vallitsevan korkea sosiaalinen liikkuvuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo.

ERIARVOISTUMISKEHITYS EI OLE luonnonlaki, johon on sopeuduttava, vaan se on ensisijaisesti yhteiskunnallista ja kulttuurista kehitystä. Siksi sen suuntaa voi myös muuttaa. Ensimmäinen askel on ilmiön tunnistaminen sekä konkreettisten toimenpiteiden käyttöönotto kehityksen katkaisemiseksi. Näihin hiljattain ilmestyneet analyysit antavat hyvät lähtökohdat.

Tästä huolimatta kasvava yhteiskunnallinen eriarvoisuus on myös asetettava laajempaan yhteyteen: liberalismiin kriisiin ja vallitsevaan ekokriisiin. Ekologinen kestävyys on nimittäin edellytys taloudelliselle ja sosiaaliselle kestävyydelle. Siksi emme myöskään etsiä voi ratkaisua kasvavaan eriarvoistumiseen talouskasvusta.

Veikka Lahtinen ja **Pontus Purokuru** kuvaavat kirjassaan *Mikä liberalismia vaivaa?* (Kosmos 2020) osuvasti, kuinka arjessamme on tullut romahdusten odottelua. ”Joko oma tai valtion talous on romahtamassa tai sitten kauhun tasapainolla koossa pysyvä globaali politiikka tai loputkin ekosysteemit”, he kirjoittavat. ”Hyvinvoivan näköiset kasvot mediassa kertovat kuinka absoluuttinen köyhyys on vähentynyt, kansanterveys parantunut ja tasa-arvoa edistetty.”

Eriarvoisuutta kuvaavien tutkimusten ja eletyn kokemuksen valossa tilanne näyttää kuitenkin toiselta. Liberalismi – mikäli se määritellään laajasti talouden ja ihmisten hallinnoimisen tapana – on kykenemätön vastaamaan vallitseviin yhteiskunnallisiin ongelmiin, kuten eriarvoistumiseen ja ihmisten pahoinvoinnin kasvuun, niin kuin Lahtinen ja Purokuru kirjassaan toteavat.

Lopulta ainoa kestävä vaihtoehto suunnitella eriarvoistumista korjaavia toimia on käsitellä niitä vallitsevan ekokriisin valossa. Tämä puolestaan vaatii perustavanlaatuisia muutoksia suhteessa itseemme, muihin ihmisiin sekä siihen, miten järjestämme yhteiskuntaa ja taloutta. Suomessa tarvitaankin lisää kriittistä keskustelua siitä, kuinka heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten sosiaaliset tilanteet ja ympäristövaikutukset sekä ympäristöön liittyvät huolet kytkeytyvät toisiinsa. **Y**